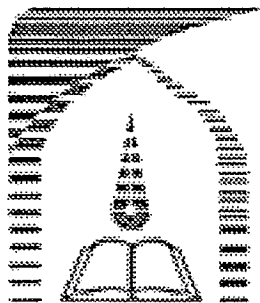

الحمد لله، يا من احاط بكل شيء علماً،
علمني من علمك المخزون
و اوقعتني علمي بكرمك عليك،
انك على كل شيء قدير،
و الشكر لك أولاً و آخراً.

وزاد الطاعات و زاد العلم و زاد
توسيع الآفاق

دانشگاه تربیت مدرس

دانشکده علوم انسانی

رساله دوره دکتری علوم اقتصادی

بررسی تحولات ساختاری خود اشتغالی، عوامل موثر بر آن و رابطه آن با
بیکاری و تورم در ایران

۳۰ / ۱۵ / ۱۳۸۲

استاد راهنما : دکتر حسین صادقی

اساتید مشاور : دکتر کاظم یآوری

دکتر حسن طایی

نگارش : هادی قوامی

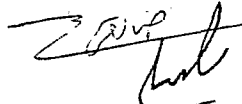
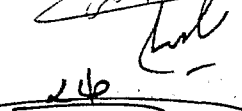
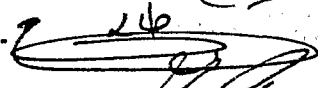

پائیز ۱۳۸۱

وزارت اطلاعات و فرهنگ
جمهوری اسلامی ایران

۴۸۰۲۸

تأییدیه اعضای هیئت داوران حاضر در جلسه دفاع از رساله دکتری

اعضاء هیئت داوران نسخه نهایی رساله خانم/ آقای هادی قوامی
تحت عنوان: بررسی تحولات ساختاری خوداشتغالی، عوامل مؤثر بر آن و رابطه آن با بیکاری و تورم
در ایران
را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه دکتری پیشنهاد می‌کنند.

اعضاء	رتبه علمی	نام و نام خانوادگی	اعضاء هیئت داوران
	استادیار	دکتر حسین صادقی	۱- استاد راهنما
	استادیار	دکتر کاظم یآوری	۲- استاد مشاور
	استادیار	دکتر حسن طایبی	۳- استاد مشاور
	دانشیار	دکتر مجید صباغ کرمانی	۴- استاد ناظر
	دانشیار	دکتر اکبر کمیجانی	۵- استاد ناظر
	دانشیار	دکتر صادق بختیاری	۶- استاد ناظر
	دانشیار	دکتر غلامعلی فرجادی	۷- استاد ناظر
	دانشیار	دکتر مجید صباغ کرمانی	۸- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی

آیین‌نامه چاپ پایان‌نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان‌نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس مبین بخشی از فعالیت‌های علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش‌آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می‌شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان‌نامه (رساله)ی خود، مراتب را قبلاً بطور کتبی به مرکز نشر دانشگاه اطلاع دهد:

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان‌نامه کارشناسی ارشد/ رساله دکتری نگارنده در رشته اقتصاد است که در سال ۱۳۸۱ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم/ جناب آقای دکتر حسین صادقی و مشاوره سرکار خانم/ جناب آقای دکتر کاظم یآوری و جناب آقای دکتر حسن طایی از آن دفاع شده است.

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه‌های نشریات دانشگاه تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به مرکز نشر دانشگاهی اهدا کند دانشگاه می‌تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد:

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳ پنجاه درصد بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس تأدیه کند:

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می‌کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می‌تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند، بعلاوه به دانشگاه حق می‌دهد به منظور استیفای حقوق خود از طریق دادگاه معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید:

ماده ۶: اینجانب هادی قوامی دانشجوی رشته علوم اقتصادی مقطع دکتری تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می‌شوم.

تقدیم به همسر مهربانم که موفقیت‌آم

مرهون بردباری، فداکاری و همراهی او می باشد.

تشکر و قدردانی

به رسم ادب نگارنده وظیفه خود می‌داند مراتب سپاس و تشکر خود را به بهترین وجه ممکن، به محض استنادانی تقدیم کند که نهایت تلاش و کوشش خود را برای بارور کردن این رساله داشته‌اند.

ابتدا از استاد ارجمندم جناب آقای دکتر حسین صادقی که قبول زحمت فرموده و به عنوان استاد راهنما از آغاز تا پایان این تحقیق این حقیر را یاری نمودند و همچنین در دوران تحصیلات از محضر علمی‌شان بهره بردم تشکر کنم. از اساتید مشاورم جناب آقای دکتر کاظم یاوری که در دوران تحصیل از محضر علمی‌شان بهرمنند شدم و نکات ارزشمندی در خصوص رساله مطرح فرمودند، تشکر نمایم. همچنین از جناب آقای دکتر حسن طایی که با حوصله و بردباری کاستی‌های کار را بیان نموده و نظراتشان راهگشای کارم بود، تشکر کنم.

از اساتید ناظر:

جناب آقای دکتر مجید صباغ کرمانی که در طول دوران تحصیلاتم در مقطع کارشناسی ارشد و دکتری از محضر علمی‌شان بهره بردم و حضرات آقایان: دکتر غلامعلی فرجادی؛ دکتر اکبر کمیجانی و دکتر صادق بختیاری که علی‌رغم مشکلات کاری، زحمت داوری رساله را تحمل نمودند و با ارایه نظرات ارزشمند بر غنای رساله افزودند. تشکر و قدردانی نمایم. از خدای بزرگ می‌خواهم که پیوسته این عزیزان، تندرست و شادکام باشند و فرزندان این مرز و بوم به روزگار بلند از بیان شیوا، قلم پویا و رفتار حکمت آمیز آنان توشه‌ها بگیرند.

همچنین از دوستان ارجمندم آقایان حمید رضا اشرف‌زاده و حسین قادری بخاطر نظرات ارزشمند و مطالب مفیدی که در راستای کار رساله به من آموختند، تشکر و قدردانی نمایم.

در پایان، از همسر مهربانم که از ابتدای تألیف این رساله، قدم به قدم مرا یاری نموده است، صمیمانه قدردانی می‌نمایم.

چکیده

خوداشتغالی معادل اصطلاح *self-employment* یا کار برای خود می‌باشد. از این رو خوداشتغالی نوعی اشتغال در بخش غیر مزد بگیری است که فرد شاغل با اتکاء به توان شخصی، ابتکار و خلاقیت خود به کارهای تولیدی و خدماتی و در نتیجه کسب درآمد می‌پردازد. از ویژگیها و امتیازات این بخش از اشتغال آن است که فرد را بتدریج آماده کسب توانایی‌های لازم برای ورود به بازارهای بزرگتر و گسترده‌تر می‌کند. بر این اساس، خوداشتغالی و کار برای خود، زمینه ساز رشد اشتغال آزاد و کار آفرینی در جامعه است. خوداشتغالی به لحاظ انعطاف پذیری ساعات کار و استقلال در شرایط کار، طی سالهای اخیر از استقبال شایان توجهی برخوردار بوده است. خود اشتغالی هر نوع فعالیت تولیدی و خدماتی مولد ارزش اقتصادی در بخش غیرمزدبگیری را شامل می‌شود. تمامی مشاغل فردی موجود در بخش غیرمزدبگیری شامل همه افرادی که در زمینه‌های صنعتی، کشاورزی و خدمات برای خود کار می‌کنند، در محدوده فعالیت‌های خوداشتغالی قرار دارند. در ایران آمار کارکنان مستقل که در این رساله برابر خوداشتغالی گرفته شده است، حدود ۳۶٪ نیروی کار می باشد که نشان می دهد بخش اعظمی از نیروی کار با توجه به ساختار بازار کار، ظاهراً تمایل دارند که برای خود کار کنند و به عبارت بهتر مستقل باشند. در این رساله سعی شده با اتکاء به نظریه خوداشتغالی ابتدا تحولات ساختاری خوداشتغالی در طی فاصله زمانی ۷۵ - ۱۳۳۵ در بخش های اقتصادی با استفاده از روش تحقیق تحلیلی توصیفی و روش شناسی دیکامپوزیشن مورد بررسی قرار گرفته و یافته‌ها نشان می دهد که در طی دوره زمانی فوق بتدریج خوداشتغالی بخش کشاورزی کاهش و خوداشتغالی شهری افزایش یافته است. سپس با استفاده از نظریه حداکثرسازی

مطلوبیت و دادگان خرد "طرح نمونه گیری درآمد - هزینه خانوار در سال ۱۳۷۶" با استفاده از مدل‌های لاجیت و پروبیت، ویژگی‌های این بخش از نیروی کار که در این رساله معادل خوداشتغالی گرفته شده است، در مقایسه با اشتغال دستمزد و حقوق بگیری مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج نشان می‌دهد که احتمال خوداشتغالی با سطح درآمد، سن، افزایش می‌یابد و احتمال خوداشتغالی با افزایش سطح تحصیلات و تعداد اعضای خانوار و وضعیت ازدواج (دارای همسر)، وضعیت ازدواج (بی‌همسر در اثر فوت) و بی‌همسر بر اثر طلاق رابطه منفی دارد. همچنین خوداشتغالی در نقاط روستایی بیشتر از نقاط شهری و در میان مردان بیشتر از زنان می‌باشد.

در بخش پایانی رساله، تأثیر شرایط اقتصادی بر خوداشتغالی با استفاده از نظریه "کشش و فشار به خوداشتغالی" و با استفاده از آمار سرشماری مرکز آمار ایران در طی مقاطع سرشماری ۷۵ - ۱۳۳۵ و با استفاده از اقتصاد سنجی پانل مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج نشان می‌دهد که در ایران فرضیه فشار باعث افزایش خوداشتغالی شده است، بعبارت دیگر خوداشتغالی با بیکاری، شاخص ضمنی قیمت‌ها رابطه مثبت و با اشتغال دستمزد و حقوق بگیری و ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی رابطه منفی دارد.

فهرست مطالب

عنوان..... صفحه

فصل اول : کلیات

- ۱-۱- مقدمه..... ۲
- ۲-۱- ضرورت سیاستگذاری..... ۳
- ۱-۲-۱- میزان بالای رشد جمعیت..... ۴
- ۲-۲-۱- جنبه های اقتصادی سیاست خوداشتغالی..... ۴
- ۳-۲-۱- جنبه های اجتماعی سیاست خوداشتغالی..... ۵
- ۴-۲-۱- جنبه های روانی سیاست خوداشتغالی..... ۶
- ۵-۲-۱- جنبه های سیاسی سیاست خوداشتغالی..... ۶
- ۶-۲-۱- سیاستهای خوداشتغالی آموزش و پرورش..... ۷
- ۳-۱- سوالات تحقیق..... ۷
- ۴-۱- فرضیه های تحقیق..... ۸
- ۵-۱- اهداف تحقیق..... ۸
- ۶-۱- روش تحقیق و جامعه آماری..... ۸
- ۱-۶-۱- جامعه آماری..... ۸
- ۲-۶-۱- روش تحقیق..... ۸
- ۷-۱- محدودیت های تحقیق..... ۹

فصل دوم : مبانی نظری عرضه نیروی کار و خوداشتغالی و شواهد تجربی

- ۱-۲- مقدمه..... ۱۱
- ۲-۲- نظریه عرضه نیروی کار..... ۱۱
- ۱-۲-۲- عرضه ساعات کار..... ۱۲

۱۹ مشارکت نیروی کار..... ۲-۲-۲
۲۰ عرضه نیروی کار در طول زمان..... ۳-۲-۲
۲۴ عرضه کار در طول سیکل های تجاری..... ۴-۲-۲
۲۶ شواهد تجربی عرضه نیروی کار..... ۳-۲
۲۹ ساعات نیروی کار..... ۱-۳-۲
۳۳ مشارکت نیروی کار..... ۲-۳-۲
۴۱ عرضه کار به یک شغل..... ۴-۲
۴۴ الگوی نظری خوداشتغالی..... ۵-۲
۴۵ مطلوبیت خوداشتغالی..... ۱-۵-۲
۴۹ مطلوبیت خارج از خوداشتغالی..... ۲-۵-۲
۴۹ مطلوبیت اشتغال دستمزد و حقوق بگیری..... ۱-۲-۵-۲
۵۰ مطلوبیت عدم مشارکت در بازار کار..... ۲-۲-۵-۲
۵۲ چهارچوبی برای تحلیل خوداشتغالی بین نسلی..... ۳-۵-۲
۵۵ الگوی تعادل عمومی خوداشتغالی..... ۴-۵-۲
۶۲ کارهای تجربی در مورد خوداشتغالی..... ۶-۲
۹۴ خلاصه و جمع بندی..... ۷-۲

فصل سوم : بررسی تحولات ساختاری خوداشتغالی

۹۸ مقدمه..... ۱-۳
۱۰۱ خوداشتغالی بر حسب جنسیت و شهری و روستایی..... ۲-۳
۱۰۵ وضعیت خوداشتغالی در گروه های سنی..... ۳-۳
۱۰۸ خوداشتغالی در مقایسه با انواع اشتغال..... ۴-۳
۱۱۳ روش شناسی تجزیه..... ۵-۳
۱۱۴ تجزیه خوداشتغالی در بخش های اقتصاد..... ۶-۳
۱۲۷ نتایج..... ۷-۳

فصل چهارم: بررسی عوامل مؤثر بر خوداشتغالی در ایران

۱-۴- مقدمه.....	۱۳۷
۲-۴- داده ها.....	۱۳۸
۳-۴- الگوی انتخاب خوداشتغالی در ایران.....	۱۳۹
۴-۴- تخمین نتایج الگوی لاجیت.....	۱۴۴
۵-۴- نتایج و پیشنهادات.....	۱۵۴

فصل پنجم: بررسی تأثیر شرایط اقتصادی بر خوداشتغالی در ایران

۱-۵- مقدمه.....	۱۵۶
۲-۵- داده ها.....	۱۵۷
۳-۵- تصریح الگوی خوداشتغالی ایران.....	۱۵۷
۴-۵- بررسی رابطه تجربی بین خوداشتغالی ، بیکاری ، سطح عمومی قیمتها ، مالیات و ارزش افزوده بخش های اقتصادی در ایران.....	۱۶۴
۵-۶- نتایج.....	۱۶۸

فصل ششم: نتیجه گیری.....

منابع و مأخذ..... ۱۷۷

ضمایم..... ۱۹۰

چکیده انگلیسی..... ۱۹۸

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول ۱-۲ آمارها و نتایج رگرسیون در کانادا.....	۹۲
جدول ۱-۳ توزیع خوداشتغالان بر حسب جنس، شهری و روستایی (۱۳۳۵-۷۵).....	۱۰۳
جدول ۲-۳ توزیع خوداشتغالان در گروه‌های مختلف سنی (۱۳۳۵-۷۵).....	۱۰۶
جدول ۳-۳ نسبت خوداشتغالی به اشتغال بخش‌ها و سهم اشتغال بخش‌ها از کل اشتغال دوره زمانی ۱۳۳۵-۱۳۷۵.....	۱۲۸
جدول ۴-۳ تجزیه نرخ‌های کلی خوداشتغالی در دوره زمانی ۱۳۳۵-۷۵.....	۱۲۹
جدول ۵-۳ تجزیه نرخ‌های خوداشتغالی بخش‌های اقتصاد در دوره زمانی ۱۳۳۵-۴۵.....	۱۳۰
جدول ۶-۳ تجزیه نرخ‌های خوداشتغالی بخش‌های اقتصاد در دوره زمانی ۱۳۴۵-۵۵.....	۱۳۱
جدول ۷-۳ تجزیه نرخ‌های خوداشتغالی بخش‌های اقتصاد در دوره زمانی ۱۳۵۵-۶۵.....	۱۳۲
جدول ۸-۳ تجزیه نرخ‌های خوداشتغالی بخش‌های اقتصاد در دوره زمانی ۱۳۶۵-۷۰.....	۱۳۳
جدول ۹-۳ تجزیه نرخ‌های خوداشتغالی بخش‌های اقتصاد در دوره زمانی ۱۳۷۰-۷۵.....	۱۳۴
جدول ۱۰-۳ نرخ‌های خوداشتغالی بخش‌ها و کل اقتصاد در دوره زمانی ۱۳۷۰-۷۵.....	۱۳۵
جدول ۱-۴ برآورد تابع لاجیت برای تعیین عوامل مؤثر بر خوداشتغالی نقاط شهری و روستایی.....	۱۴۷
جدول ۲-۴ برآورد تابع پروبیت برای تعیین عوامل مؤثر بر خوداشتغالی نقاط شهری و روستایی.....	۱۴۸
جدول ۳-۴ برآورد تابع احتمال خطی برای تعیین عوامل مؤثر بر خوداشتغالی نقاط شهری و روستایی.....	۱۴۹
جدول ۴-۴ برآورد تابع احتمال لاجیت برای تعیین عوامل مؤثر بر خوداشتغالی در نقاط روستایی.....	۱۵۰
جدول ۵-۴ برآورد تابع احتمال لاجیت برای تعیین عوامل مؤثر بر خوداشتغالی در نقاط شهری.....	۱۵۱
جدول ۶-۴ برآورد تابع لاجیت برای تعیین عوامل مؤثر بر خوداشتغالی در نقاط شهری و روستایی (الگوی کلی).....	۱۵۲
جدول ۱-۵ خلاصه آمارهای متغیرهای کلیدی و نتایج رگرسیون خوداشتغالی در ایران.....	۱۶۸

فهرست نمودار

عنوان	صفحه
نمودار ۱-۲ رفتار دستمزد و ساعات کار در طول سیکل زندگی.....	۲۲
نمودار ۲-۲ منحنی عرضه کار به یک شغل.....	۴۴
نمودار ۱-۳ مقایسه خوداشتغالی در نقاط شهری- روستایی در دوره زمانی ۱۳۳۵-۷۵.....	۱۰۴
نمودار ۲-۳ مقایسه درصد خوداشتغالی زنان در نقاط شهری- روستایی در دوره زمانی ۱۳۳-۷۵.....	۱۰۴
نمودار ۳-۳ الف توزیع خوداشتغالان در گروه‌های مختلف سنی (۱۳۳۵-۷۵).....	۱۰۷
نمودار ۳-۳ ب منحنی‌های نرخ مشارکت گروه‌های مختلف سنی در مقاطع زمانی ۱۳۳۵-۷۵.....	۱۰۷
نمودار ۳-۴ نسبت انواع اشتغال به اشتغال کل.....	۱۱۲
نمودار ۳-۵ مقایسه درصد خوداشتغالان بخش کشاورزی به اشتغال بخش و کل اشتغال در دوره زمانی ۱۳۳۵-۷۵.....	۱۲۲
نمودار ۳-۶ مقایسه درصد خوداشتغالان بخش معدن به اشتغال بخش معدن و کل اشتغال در دوره زمانی ۱۳۳۵-۷۵.....	۱۲۲
نمودار ۳-۷ مقایسه درصد خوداشتغالان بخش صنعت به اشتغال بخش صنعت و کل اشتغال در دوره زمانی ۱۳۳۵-۷۵.....	۱۲۳
نمودار ۳-۸ مقایسه درصد خوداشتغالان بخش آب و برق و گاز به اشتغال بخش و کل اشتغال در دوره زمانی ۱۳۳۵-۷۵.....	۱۲۳
نمودار ۳-۹ مقایسه درصد خوداشتغالان بخش هتل و رستوران و مشاغل عمده و خرده فروشی به اشتغال بخش و کل اشتغال در دوره زمانی ۱۳۳۵-۷۵.....	۱۲۴
نمودار ۳-۱۰ مقایسه درصد خوداشتغالان بخش حمل و نقل به اشتغال بخش و کل اشتغال در دوره زمانی ۱۳۳۵-۷۵.....	۱۲۴
نمودار ۳-۱۱ مقایسه درصد خوداشتغالان بخش ساختمان به اشتغال بخش و کل اشتغال در دوره زمانی ۱۳۳۵-۷۵.....	۱۲۵

نمودار ۱۲-۳ مقایسه درصد خوداشتغالان بخش خدمات مالی و پولی و بیمه و.. به اشتغال بخش و کل
اشتغال در دوره زمانی ۱۳۳۵-۷۵..... ۱۲۵

نمودار ۱۳-۳ مقایسه درصد خوداشتغالان بخش مشاغل اظهار نشده به اشتغال بخش و کل اشتغال در
دوره زمانی ۱۳۳۵-۷۵..... ۱۲۶

فصل اول : کلیات